

Цзівень Чжан,
аспірантка кафедри кінознавства Інституту
екранних мистецтв. Київський національний
університет театру, кіно і телебачення
імені І.К. Карпенка-Карого, Київ

Tsziven Chzhan,
Postgraduate student. Department of cinematology.
Kyiv National I.K. Karpenko-Karyi Theatre,
Cinema and Television University. Kyiv, Ukraine

ФЕНОМЕН ФІЛЬМІВ БОЙОВИХ МИСТЕЦТВ У КИТАЙСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ. ТРАДИЦІЇ, СТИЛІСТИКА, ПРОВІДНІ МИТЦІ

Анотація. У статті аналізується феномен фільмів бойових мистецтв, які сьогодні вийшли за регіональні рамки і користуються популярністю у всьому світі. Зосереджується увага на творчості знаних кіномитців, що часто поєднують у собі функції режисерів, сценаристів і акторів, чий артистичний талант поєднується з високими спортивними якостями.

Артикулюється відхід фільмів кунг-фу від форми суто розважального видовища, збагачення їхньої кіномови новими зображальними засобами.

Ключові слова: фільми бойових мистецтв, кунг-фу, план-епізод, екранна пластика, монтажний ритм.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Феномен китайського кінематографа – фільми бойових мистецтв, або кунг-фу (що часто виступає синонімом цього терміна), посідають значне місце в системі популярного кінематографа і користуються великим успіхом у міжнародній аудиторії. Проте було б неправильно зводити цей напрям лише до розважального видовища. З'явившись на екранах Гонконга, фільми на перших етапах були просто демонстрацією енергії, сили і спортивної вправності учасників поєдинків. Поява яскравих, непересічних особистостей, на яких була сфокусована увага, принципово змінили саме естетику цих стрічок. Поступово рух тіл у процесі боротьби, їхня пластика, темпоритм поєдинків, впливають на прийоми суто кінематографічної виразності, збагачують її.

Герої фільмів кунг-фу дедалі відчутніше набирають рис фольклорних міфологічних персонажів, не втрачаючи при цьому точних психологічних характеристик.

Можна знайти визначення фільмів кунг-фу як певного жанру. Та не слід забувати, що це поліжанрова система. Структура фільму може вибу-

довуватись і як драма, і як комедія, а також в епічному ключі. В той час як впливовість стилістики фільмів бойових мистецтв зростає в усьому світі, в українській кінознавчій думці немає досліджень, присвячених цьому напрямку. Це і надає статті актуального звучання.

Метою статті є дослідження процесу розвитку такого непересічного явища світового кіно, як фільми бойових мистецтв, розгляд деяких важливих естетичних аспектів цього явища. У тексті простежуються особливості кіномови, виражальних засобів екрана на тлі пластичних рішень, внутрішньокадрового руху, монтажного темпоритму, що вибудовуються на ґрунті специфічної динаміки фільмів кунг-фу.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Наявний значний корпус літератури, присвяченої фільмам бойових мистецтв. Оскільки в статті обирається персоналістський підхід, то в коло уваги потрапили праці, присвячені творчості окремих виконавців, навколо постаті яких і вибудовується фільм. Так, Д. Хрізостому аналізує той вплив, що мала багатогранна індивідуальність Джекі Чана на фільми дії, а не лише напрямок кунг-фу. У праці

Д. Стейн об'єктом дослідження став особистий творчий почерк Брюса Лі. М. Лі розглядає в історико-культурному контексті фільм Вонг Карвая «Великий Майстер», який став принципово новим явищем у розвиткові жанру.

Найбільш глибокими та аналітичними видаються праці американського історика й теоретика кіно Д. Бордвелла, який, розглядаючи весь масив кіно Гонконга і, зокрема, доробок студії бр. Шао, робить цілий ряд ґрунтовних висновків щодо мистецької цінності фільмів бойових мистецтв і їхнього місця в загальному світовому кінопроцесі. Сам дослідник вважає, що доробок кінематографістів, а також окремі напрями слід розглядати з позицій історичної поетики. «Я стверджую, – зазначає Бордвелл, – що фільм про бойові мистецтва був найважливішим колективним внеском Гонконга в естетику кіно, так само значимим, як радянська монтажна теорія, рух німецького експресіонізму та інші стилістичні школи» (Bordwell D., 2009. URL: <https://www.davidbordwell.net/essays/shaw.php>).

Всебічно розглянуто масив фільмів кунг-фу у праці С. Тео. «Hong Kong Cinema: The Extra Dimensions. London British Film Institut, 1997.

Виклад основного матеріалу. Бойові мистецтва завжди були важливою складовою фільмів уся, китайського фентезі, що веде свою історію від перших років існування кінематографа у Китаї. Фільми уся присвячені героїчним і фантастичним лицарям, захисникам скривджених та пригноблених. Вони подорожують «світом рік і озер» – цзянху, що означає вільний, зачарований простір.

Уже в 1960-ті роки жанр уся починає переживати певні трансформації. На перший план виходять фільми кунг-фу. Ця назва стає синонімом фільмів бойових мистецтв. Слід зазначити, що сам термін кунг-фу стосується не лише бійцівської вправності, а має ширше значення – довершеності, досконалості у різних сферах діяльності. Такий свого роду перфекціонізм, пов'язаний із важливими принципами дзен (чань) буддизму, які вказують на шляхи його досягнення, що потребував величезних зусиль. Але давав свої плоди лише в тому разі, коли людина мала глибоке переконання у необхідності таких дій, а не йшла за суто зовнішнім примусом.

Слід пам'ятати, що вчення дзен (чань) буддизму найтіснішим чином пов'язане з традиціями монастиря Шаолінь, який став важливим осередком бойових мистецтв у Китаї. І це пояснюється як драматичними історичними обставинами, коли монастир ставав жертвою жорстоких нападів і пограбувань, так і переконанням ченців, що високих

ступенів у медитації можливо досягти лише маючи найвищі фізичні якості. Тому саме Шаолінь і став колицкою найрізноманітніших стилів бойових мистецтв, в яких духовна досконалість нерозривно пов'язана з фізичною силою та вправністю.

Події в цих стрічках переважно переносяться в сьогодення і розгортаються на тлі сучасних великих міст. Їхні герої – це вже не казкові лицарі, а звичайні люди, які досконало володіють технікою єдиноборств. Те, що вони зазвичай не озброєні, акцентує їхню приналежність до демократичних верств, які не мали права володіти ні холодною, ні, тим більш, вогнепальною зброєю.

Здається доцільною паралель між фільмами кунг-фу і вестерном. На першому етапі свого існування, фільми бойових мистецтв, як і стрічки піонерів американського кіно, були зосереджені на самій дії, що розгорталася в кадрі. Глядач ідентифікував себе з кінокамерою, тобто з точкою зору постановника, який розгортав перед очима глядача той чи інший елемент екранного дійства.

Згодом у вестерні з'являються видатні виконавці, такі як У. Харт або Т. Мікс. Тоді ідентифікація набуває іншого характеру. Глядач починає отожднювати себе з персонажем. Саме така ідентифікація з чеснотами, мужньою особистістю надала значної популярності стрічкам про Дикий Захід. Аналогічні процеси простежуються і у фільмах кунг-фу, коли глядач захопився такими майстрами жанру, як Брюс Лі, Джет Лі, або Джекі Чан. Вони не лише бездоганно володіли своїм тілом і прийомами боротьби, але являли собою приклади шляхетності та благородства. Навколо цих постатей і будувалась уся структура фільму. Причому йдеться не лише про захопливі сюжети. Не менш важливим був і характер фізичного існування героя на екрані, його пластика, ритми рухів, що багато в чому визначали і як внутрішньокадровий, так і структурний монтаж фільму в цілому.

Розгляд фільмів кунг-фу слід почати з особистості кіномитця, який справді став культовою постаттю й здобув величезну популярність не лише в Китаї та Південно-Східній Азії, а й на всіх континентах. Йдеться про Брюса Лі, актора, режисера, сценариста, продюсера, який стояв біля витоків світової популярності самого жанру. Його творчий шлях з усіма злетами і падіннями наче моделював ті проблеми і перешкоди, які доведеться долати його героям.

Майбутній актор і майстер бойових мистецтв народився в сім'ї актора китайської опери під час гастролей батьків у США. В дитинстві його звали Лі Саолун, що означає Маленький Дракон, і

він інколи з'являвся в епізодах у фільмах поруч із батьком. Взагалі ця міфічна істота – дракон, яку так шанують в Китаї, міцно пов'язана з біографією актора. Він народився у рік Дракона (1940) і в час Дракона, один з найпопулярніших його фільмів мав назву «Повернення Дракона».

Фізичні дані майбутнього майстра бойових мистецтв аж ніяк не були блискучими, тому його шлях як у спорті, так і в кіно вимагав тих самих колосальних зусиль і внутрішнього переконання, як вимагає вчення дзен (чань) для досягнення мети.

Починалося все зі спортивних танців, які удосконалили пластичність хлопця. А далі вже були досягнення в бойових мистецтвах, причому щасливий випадок звів молодого Брюса Лі з одним з найвидатніших майстрів стилю він-чунь Іп Маном. Майстер був здивований тим, як швидко засвоює юнак найскладніші прийоми боротьби.

Подальші роки життя Брюса Лі пов'язані зі США, громадянином яких він був за правом народження. Там він певний час навчається спочатку у технологічній школі, потім на філософському факультеті Університету. Не полишає він і спорт, розробляє власний стиль джит кун-до, створює школу східних єдиноборств, яка користується неабияким успіхом.

Саме там помічають молодого спортсмена телевізійники і починають запрошувати у серіали, де були потрібні його спортивні здібності – зазвичай це були незначні епізодичні ролі.

Більш помітною була роль у серіалі «Зелений шершень», де Лі зіграв роль друга головного героя та його асистента в карколомних пригодах.

Дуже скоро Брюс Лі зрозумів, що ніколи не стане центральним персонажем на американському екрані. В крайньому разі це має бути негідник і злочинець. Тут слід згадати і сумний спогад зірки американського та європейського кіно, китаянки за походженням, Мей Вонг. Колись її батько сказав дівчині, яка лише розпочинала свою кар'єру, щоб вона не розраховувала на головні ролі в Голлівуді. Його передбачення справдились. Хоч Мей Вонг і мала велику популярність, вона здобула її, граючи другорядні ролі.

Мріючи про великі ролі в кіно, Брюс Лі з сім'єю в 1971 році повертається до Гонконгу. Удача посміхнулася акторові – йому вдається отримати головну роль у фільмі «Великий бос». Директор студії «Golden Harvest» Реймонд Чоу дозволив Лі зрежисувати і кілька бойових сцен. Фільм став справжньою сенсацією і відкрив Брюсу Лі шлях до тієї масштабної роботи в кіно, про яку він мріяв.

На жаль, доля відвела Брюсу Лі досить короткий термін творчості. Тому потрібно розглянути, як

від фільму до фільму ускладнювався характер його героя, а екранні події набували дедалі більшого драматизму, і як його харизматична особистість буквально перетворювала зміст його фільмів.

Брюс Лі на екрані мав цілком визначене амплуа. В основі постаті його героя лежать архетипи, що сягають своїм корінням у глибини фольклору, а також міцно пов'язані з традиційною китайською мораллю, з філософськими настановами конфуціанства. Боротьба проти зла, обстоювання справедливості – така наскрізна лінія поведінки героїв Брюса Лі. Фізична досконалість, здатність протистояти здавалось би набагато могутнішим противникам, це вияв, насамперед, його духовної міці.

Побудовані ці картини за досить випробуваною схемою екшена. Спокійне повсякдення порушується кривавим, жорстоким злочином. І тут у дію вступає головний герой.

Треба віддати належне, від фільму до фільму драматургія ускладнювалась, ставала більш досконалою і давала нові можливості акторові розкрити своє обдарування.

У фільмі «Великий бос», що став його першим значним успіхом у кіно, актор грає простого китайського юнака Чена, що зі своїми братами у пошуках роботи приїздить у Таїланд. Та фабрика з виробництва льоду, куди наймаються хлопці, виявляється таємним гніздом мафії, яка у брилах криги ховає наркотики. Починається криваве протистояння Чена і його братів з наркодилерами, під час якого гине вся сім'я юнака. Кульмінацією стрічки стає поєдинок Чена з ватажком мафії, з якого він виходить переможцем.

І надалі поєдинки героя Лі зі своїми супротивниками будуть демонструвати не лише його фізичну, а й духовну перевагу.

Не менш напружений сюжет лежить в основі стрічки «Кулак люті», дія якого відбувається під час японської окупації Китаю. Це були трагічні часи, які потребували від китайських патріотів максимальної мужності й напруження сил.

У фільмі «Кулак люті» Лі створює образ майстра бойових мистецтв, який прибуває в Шанхай, щоб віддати шану своєму вчителю, який помер начебто від пневмонії. Далі лінія сюжету розгортається таким чином, що герой, Лі Чень, дізнається про підступне вбивство – його учителя отруїли за наказом окупантів. Проте його метою є не лише помста, а й захист честі школи китайських бойових мистецтв, яку всіляко принижують окупанти. Цей сюжетний хід дав можливість продемонструвати майстерність актора як непереможного бійця кунг-фу.

Герой фільму, звісно ж, перемагає своїх противників і мститься не лише виконавцям злочину, а й їх японським замовникам.

Знову кульмінаційною сценою стає бій Ченя з японцем Судзукі, головним винуватцем загибелі майстра кунг-фу.

У фіналі окупанти стріляють у Ченя. Глядачі бачать його у відчайдушному стрибку, проте залишається за кадром – чи загинув Чень, чи йому вдалось урятуватися. Такий відкритий фінал стає свого роду метафорою безсмертя героя, його непереможності.

Брюс Лі прагнув до авторства в своїх фільмах. І в наступній своїй картині «Шлях Дракона» він виступив уже і як сценарист, і режисер, а не лише як виконавець головної ролі. Події фільму переносяться до Рима, куди приїздить з Гонконгу герой Брюса Лі – Тан Лун, щоб захистити своїх співвітчизників, власників китайського ресторану від зазіхань місцевої мафії.

До речі, цей фільм містить і комедійні епізоди, що не було притаманно фільмам бойових мистецтв. Згодом цю тенденцію розвине один з наступників Брюса Лі, актор і спортсмен Джекі Чан.

Фільм «Шлях дракона» знімався у спільному виробництві зі США. В ньому брали участь американські актори, зокрема Чак Норріс. Знаменитий спортсмен і актор зіграв суперника головного героя, жорстокого Кольта. З ним у фільмі й відбувається вирішальний поєдинок. Цей екранний бій Брюса Лі і Чака Норріса став свого роду взірцем для кількох поколінь майстрів бойових мистецтв. Американський актор у своїй книжці «Секрет внутрішньої сили. Моя історія» цілий розділ присвятив своєму другу і спаринг-партнерові Брюсу Лі.

Наступна картина «Вихід Дракона» (1973 р.) був результатом співробітництва гонконгської фірми Golden Harvest і американської Warner Brothers. У сюжет вводиться тема Шаоліня. Герой фільму, якого звичайно ж, зіграв Брюс Лі, майстер бойових мистецтв, навчався в стінах славнозвісного монастиря.

Брюс Лі в цьому фільмі виступив як співавтор сценарію і співрежисер. Критики бачили у «Виході Дракона» суттєвий вплив «бондіани», зокрема стрічки «Джеймс Бонд проти доктора Но». Головний лиходій фільму Хан багато чим нагадує негативного персонажа цього фільму. Він також панує на таємничому острові, де створює злочинну зграю. Тримає в страху своїх підлеглих, примушуючи їх виконувати свої злочинні накази. І, нарешті, так само, як і доктор Но, має фізичну ваду, яку він перетворює на смертоносну зброю – в протезі

ампутованої руки в нього приховано змащений отрутою кинджал. Хан вміло прикриває свої злочини, запросивши на змагання з бойових мистецтв бійців з різних країн. Умова проведення поєдинків – суперники не мають зброї. Водночас найманці Хана таємно нею користуються.

Є ще один важливий сюжетний нюанс. Хан колись теж навчався в монастирі Шаолінь, але зрадив принципам храму і використав свої знання та вміння для злочинної діяльності. Цим сюжетним ходом утверджується важлива думка про небезпечну мімікрію зла, про те, як можна діаметрально змінити найкращі, високоморальні принципи, використавши їх у злочинних діях. Добро все ж таки перемагає, але зло залишає за собою криваві сліди.

Успіх фільму «Вихід Дракона» був настільки значним, що цілком міг стати початком франшизи, подібної до «бондіани». Але життя актора і натхненника фільмів бойових мистецтв Брюса Лі несподівано обірвалось під час роботи над наступним фільмом, що мав пророчу назву «Гра смерті».

Біллі Ло (Брюс Лі) повинен пройти своєрідний «квест» – п'ять поверхів пагоди, на кожному з яких має перемогти її охоронців – майстрів бойових мистецтв. На останньому поверсі переможця чекають незліченні скарби. Біллі Ло прагне заволодіти ними, щоб викупити у злочинців сестру і племінника. Цей шлях героя «нагору» стає свого роду метафорою духовного зростання і подолання не лише зовнішніх ворогів, а й своєї внутрішньої недосконалості.

Втім, ще до завершення зйомок сталося неоправдане – Брюс Лі помирає від алергічної реакції на ліки.

Сам фільм теж мав сумну долю. Після численних змін у сценарії його дозняли аж через 5 років з двома дублерами, що замінили на майданчику Брюса Лі.

Творча практика Брюса Лі не лише значною мірою сприяла успіху жанру фільмів бойових мистецтв, а й вторувала шлях таким його наступникам, як Джет Лі та Джекі Чан. Творчий спадок митця демонструє, що рухи і пластика бойових мистецтв стали важливим засобом кінематографічної виразності. Як видатні і майстри японського кіно, такі як К. Мідзогуті й Я. Одзу, Лі надавав перевагу плану-епізоду. Здавалось би, він ставив суто практичне завдання – показати в усіх деталях хід поєдинку. Але таким чином складалась загальна пластична картина екранного дійства. Також Брюс Лі заперечував пришвидшений монтажний темпоритм, характерний для фільмів бойових мистецтв. Для нього було важливим показати всі подробиці

бою. Камера неначе уважно роздивлялася всі дії його учасників. І в цих епізодах розкривалась не лише їх фізична майстерність, а й їхні характери.

Отже, Брюс Лі створив на екрані постать героя, що поєднував у собі не лише силу, кмітливість і бійцівську майстерність, а й високі моральні якості. Можна сказати, Брюс Лі створив свого роду «архетип», який використали актори у фільмах бойових мистецтв.

Одним з таких виконавців був видатний спортсмен, майстер ушу Джет Лі. На відміну від свого знаменитого попередника, він свою відомість здобув передусім у спорті, будучи неперевершеним у комплексі з «мечем дао», а також у стилі «довгий кулак». Юнак брав участь у численних змаганнях як у КНР, так і за кордоном, успішно виступав у США і Великобританії, виборюючи призові місця. Під час спортивних виступів його помітили кінематографісти, відчувши, що юний спортсмен має прекрасні дані для роботи в кіно.

У вісімнадцять він отримує від гонконгівських кінематографістів запрошення відразу на головну роль у фільмі «Храм Шаоліня». Цю стрічку можна віднести до жанру «уся», оскільки в основу сюжету покладено історичний матеріал, події VII століття в Китаї. Джет Лі грає сина слуги імператора, якого підступно вбивають зрадники. Юнак тікає від переслідувань і знаходить прихисток у монастирі Шаолінь. Там він оволодіває бойовими мистецтвами і мстить за свого батька.

Молодого виконавця відразу помітила критика. Фільм мав шалений успіх у глядачів. Значною мірою його забезпечив харизматичний, привабливий виконавець головної ролі.

Далі з'явилися сіквели «Діти Шаоліня» (1983) і «Храм Шаолінь. Бойові мистецтва Шаоліня» (1985). Як і у фільмах Брюса Лі, центральним епізодом, в якому вирішувалась доля героя, був його поєдинок з підступним лиходієм. Від фільму до фільму зростала майстерність Джета Лі і як драматичного актора, і як виконавця, що досконало володіє технікою бойових мистецтв. Останній фільм був висунутий на премію «Краща хореографія».

Поява Джета Лі в картині майже стовідсотково викликала появу сіквелів. Так стрічка «Одного разу в Китаї» теж дала початок франшизі «Одного разу в Китаї 2», «Одного разу в Китаї 3», «Одного разу в Китаї і в Америці».

Ці фільми увійшли в історію як найкращі взірці жанру бойових мистецтв за всю історію їх існування.

Центральна постать цієї «кіноквадрології» – цілком реальна особа Вон Фейхун. Ця люди-

на уславилась і як лікар традиційної китайської медицини, і як майстер бойових мистецтв, який створив свій власний стиль хунгар. Усе своє життя він допомагав людям як лікар і захищав їх від несправедливості як вправний борець. Його вважали китайським Робін Гудом. Саме цю постать майстерно втілював Джет Лі, передавши і неординарний характер свого героя, і продемонструвавши його спортивну майстерність.

З 1999 року починається кар'єра актора в Голлівуді. Фільми спільного виробництва США і КНР користувалися незмінним успіхом, чим значною мірою завдячували участі в них Джета Лі.

Слід сказати, що за роки своєї роботи в кіно, особливо в голлівудський період, Джет Лі значно підвищив свою акторську майстерність. Тепер він на екрані з'являється не просто як симпатичний юнак, який досконало володіє прийомами бойових мистецтв. Актор створив характери, часто складні та неоднозначні. Прикладом може стати фільм «Безстрашний». де герой Джета Лі не лише виборює справедливість у протистоянні з підступними і сильними ворогами, а й робить спробу переосмислити свій життєвий шлях. У цьому плані показовим є епізод, де він кидає у вогонь всі свої нагороди за отримані перемоги, зрозумівши, що існують куди більші цінності, ніж зовнішні відзнаки.

Той факт, що актор грає в американських фільмах позитивних героїв, має особливе значення. Як і Брюс Лі, Джет Лі вже не просто асистує головному героєві. Це важлива тенденція – вихід на перший план не європейця, а представника азійських народів, який найчастіше виступав або як персонаж другого плану, або як лиходій і негідник.

Неординарні постаті у фільмах бойових мистецтв створив актор і майстер бойових мистецтв Джекі Чан.

Образ, створений Чаном на екрані, відчутно відрізнявся від постатей героїв Брюса Лі або Джета Лі. Якщо ці митці не відходили в цілому від традиції класичного героя, то Джекі Чан зробив акцент на комедійному елементі. Його персонаж, часто смішний і недолугий, несподівано набуває героїчних рис. Джекі Чан, за його словами, волів бути актором, який володіє прийомами східних єдиноборств, а не бійцем, який вирішив зніматися в кіно.

Уже в 10-річному віці Джекі Чан почав зніматися в екранізаціях спектаклів класичної китайської опери. А підлітком з'являється в масових сценах фільмів Брюса Лі «Кулак люти» і «Вихід Дракона», де зміг продемонструвати свою майстерність у володінні прийомами кунг-фу.

Юнака помічають на знімальному майданчику і поступово вирізняють з масовки. Він починає отримувати невеликі ролі. Але й у крихітних епізодах Чан вміє знайти «родзинку», додати своєму персонажу характерних рис, при чому це виявляється насамперед у пластичних рішеннях.

Офіційна фільмографія Джекі Чана починається 1962 року, тобто з 8-річного віку. Та це невеликі епізоди, де його ролі це – дитина, дитина-злидар, один з «Семи маленьких тигрів», просто масовка. В «Кулаку люті» юнак вже виділяється із загалу і запам'ятовується як учень школи бойових мистецтв. Також йому випало в трюкових зйомках дублювати виконавця однієї з головних ролей. Далі буде ще чимало охоронців, бандитів, слуг. Саме як охоронець мафіозі Хана Чан з'явиться у фільмі Брюса Лі «Вихід Дракона». І лише в 1978 році Джекі Чан зробить рішучий крок в своїй кар'єрі. Він отримає роль у фільмі «Змія в тіні орла», яка принесе йому відчутний успіх.

У цьому фільмі, до речі, з дозволу режисера, Джекі Чан сам придумував для себе карколомні трюки.

Втім, справжнім проривом для актора став фільм «П'ятий майстер» поставлений у жанрі комедійного бойовика. Джекі Чан створює образ персонажа, який спочатку видається втіленням людських слабкостей, але через тяжкі випробування знаходить правильний шлях у житті. Його герой стає причиною сорому свого батька, забуваючи, що майстерність кунг-фу має бути пов'язана з високою моральністю. Юнак використовує свої здібності у володінні кунг-фу для банальних вуличних бійок. Зустріч із сильним суперником допомагає зрозуміти всю хибність шляху, який він обрав. Повернувшись до школи, він відповідально готує себе до рішучих поєдинків.

Так накреслився образ, який стане найбільш близьким Чанові як актору – його герой, часто смішний і недолугий, через випробування ґрунтовно змінюється. Вже в цьому фільмі надзвичайно відчутний комедійний елемент, який стане характерним для творчої палітри актора.

Працюючи в кіно, Чан створює свою групу каскадерів, співпраця з якою значною мірою гарантувала успіх його фільмів.

Мрією актора був вихід на світові екрани, а значить робота в Голлівуді. Було кілька спроб, але успіх прийшов лише в середині 1990-х, після картини «Розборки в Бронксі». Фільм мав досить традиційний заплутаний сюжет кримінального бойовика та був спільною постановкою Гонконгу й США.

Під час зйомок Джекі Чан сам як каскадер виконував низку небезпечних і ризикованих трюків (стрибок з мосту на катер, що рухається, або стрибок з даху на нижній поверх). Всі ці трюки Чан виконував бездоганно, хоч в одному з них він пошкодив ногу і зйомки закінчував у гіпсі.

До речі, фільм було відзначено премією *Hong Kong Film Award* за кращу постановку екшена.

У 1998 році Чан знімається в американському фільмі «Час пік». Його партнером був привабливий комедійний актор Кріс Такер, що став відомим завдяки своїй роботі у фільмі Люка Бессона «5-й елемент». У «Часі пік» Такер і Чан продемонстрували як блискучі комедійні, так і спортивні здібності. Стрічка стала хітом і викликала до життя франшизу. За першим фільмом з'явився «Час пік 2» і «Час пік 3».

Успішною була робота Джекі Чана в комедійному вестерні «Шанхайський полудень», де його партнером був інший американський комедійний актор О. Вілсон. Фільм був своєрідним симбіозом вестерну й уся, де переплітались героїчні та комічні події.

Переживши низку невдач у Голлівуді, актор повертається в Гонконг. І тут на нього чекав успіх у фільмах «Нова поліцейська історія», «Дитя за 30 000 000» і «Міф». В останньому, як і в «Шанхайському полудні» теж відбувається довільне переплетення епох і локацій, жанру уся й сучасного фільму кунг-фу. Актор тут виконував дві ролі – середньовічного воєначальника і нашого сучасника, вченого-археолога, який, проте, блискуче володіє прийомами кунг-фу.

Джекі Чан продовжує активно зніматися, його фільм «Чарівний дракон» датований 2021 роком. Актор цікавиться соціальними проблемами і в політиці підтримує комуністичну партію Китаю.

У його стрічках органічно співіснують героїчне і комедійне. Захоплюючий темпоритм рухів, бездоганна пластика поєднуються з прагненням переконливо подати діалектику характеру своїх героїв, які, долаючи свої негативні риси, впевнено йдуть до перемог.

Досить несподівано екранним утіленням бойових мистецтв зацікавився режисер, який вже мав всесвітню славу в авторському кінематографі – В. Карвай.

Постановник таких уславлених стрічок, як «Чунгкінський експрес», «Щасливі разом», «Любовний настрої», на своєму творчому шляху вже звертався до популярних жанрів. Зокрема, в 1994 році він ставить стрічку «Прах часів» у жанрі уся, який інколи називають костюмними фільмами бойових мистецтв.

Стрічку створено в 1994 році за романом Цзинь Юня «Чарівний орел і товариш лицар». Митець надав сюжету абрисів притчі й змінив оптику бачення головного героя, переосмислюючи закони жанру.

В. Карвая зацікавив негативний персонаж роману, він зробив спробу простежити, що привело цю людину в коло найманих убивць, зробило з неї відлюдника і мізантропа. Режисер відійшов від деяких рис, характерних для костюмних бойовиків, зосередившись на дослідженні психологічного стану героя, його життєвій філософії. Це дещо уповільнило ритм фільму й спричинило зміщення уваги на суто естетичне вирішення теми. Критики навіть закидали режисерові його надмірне захоплення світловими і колірними ефектами. Таке мистецьке рішення певною мірою порушувало жанрові канони «уся» і утруднювало його глядацьке сприйняття. Проте саме зображальне рішення виявилось сильною стороною картини. На Венеційському фестивалі 1995 року оператор фільму К. Дойл отримав Золотого лева.

Фільм був стримано прийнятий критикою і не мав успіху у глядача. Хоч, коли режисер 2008 року поновив фільм у режисерській версії, він повернув увагу кінознавців до себе.

В. Карвай знову звернувся до популярних жанрів уже як всесвітньо відомий митець У 2013 році виходить його фільм у жанрі бойових мистецтв «Великий майстер», що став одним з найбільших досягнень митця, поєднавши в собі високі художні достоїнства і глядацький успіх.

Свого часу В. Карвай звернув увагу на таку непересічну особистість, як Брюс Лі, заявивши, що його цікавить життєва філософія актора. Так, у поле зору режисера потрапила людина, яка багато в чому сприяла становленню Брюса Лі, вибору його життєвого шляху. Це знаменитий майстер східних єдиноборств Іп Ман, особа цілком реальна, але і настільки ж легендарна.

Отже, В. Карвай вирішив зробити фільм про вчителя Брюса Лі, щоб зрозуміти, хто на нього так вплинув. Режисер вважає, що школи бойових мистецтв унікальні й тим, що учні та вчитель дуже близькі, і це зв'язок на все життя. Це не схоже на звичайні навчальні заклади, де, отримавши диплом, учень іде своїм шляхом. Це стосунки назавжди.

До речі, особистість Іп Мана В. Карвай теж розглядає в процесі становлення, простежуючи його шлях від учня до майстра.

Та передусім слід згадати, що Іп Ман був цілком реальною історичною постаттю. Його життя

сповнене випробувань, пригод, сміливих учинків, тож не дивно, що кінематограф ним зацікавився. Походив майбутній майстер стилю він-чунь з міста Фошаня, з аристократичної родини. Батьки подбали про те, щоб він отримав традиційну китайську освіту, куди входило обов'язкове навчання кунг-фу. Він потрапив до майстра кунг-фу, який практикував систему він-чунь. Саме цей стиль бойових мистецтв і стане визначальним у житті Іп Мана.

Повернувшись у Фошань, Іп Ман почав служити в поліції, але заняття бойовими мистецтвами не залишив і скоро став визнаним майстром він-чунь.

Коли Японія окупувала Фошань, Іп Ман, не бажаючи співпрацювати із загарбниками, перебрався до Гонконгу. Подальші події громадянської війни в Китаї драматично відбилися на долі цієї людини. Опинившись після закінчення громадянської війни знову в Гонконгу, втративши сім'ю і будь-які засоби до існування, він зважується відкрити свою школу кунг-фу – стилю він-чунь. Саме там він зустрів Брюса Лі і допоміг йому оволодіти цим стилем боротьби.

Ось така особистість захопила увагу видатного режисера. Як вже зазначалось, В. Карвая хвилювала тема стосунків наставника і учня. І от у фільмі «Великий майстер» Іп Ман і з'являється саме як учень, що в пошуках учителя приходиться до знаменитого майстра кунг-фу. Той вже похилого віку і шукає достойного учня, щоб той продовжив його справу, твердячи, що знайти такого ще важче, ніж учителя.

Одним із найвиразніших епізодів фільму стає поєдинок молодого Іп Мана з дочкою майстра Чун Ер (актриса Чжан Цзії). Камера уважно стежить за кожним рухом юнака і дівчини, то злітаючи до стелі, то описуючи кола. Вражають перепади ритму дії. Ось ми бачимо повільні рухи бійців, які раптом спалахують несамовитими сплесками ударів, акробатичні стрибки, коли «дуелянти» неначе застигають у повітрі. Інколи цей бій починає за своєю пластикою нагадувати танець, причому танець юнака і дівчини, які можуть закохатися одне в одного.

В епізоді поєдинку повною мірою проявляється «вибуховий візуальний почерк В. Карвая. Тут використовується зміщена композиція кадру, затінені крупні плани, розмиті кольори.

Не менш ефектні епізоди поєдинків: під час дощу, коли герой б'ється з цілим натовпом противників, і на засніжених колях, де напруга підсилюється рухом потяга повз суперників. Режисер максимально використовує ці явища природи, щоб

надати ще більшої виразності й пластичності рухам акторів.

Звернувшись, здавалось би, до традиційного матеріалу популярного кіно, режисер не поступився своїм авторським почерком і лишився вірним своїй творчій манері. Байопік «Великий майстер» посідає почесне місце в творчому доробку митця.

Про глобальний вплив фільмів бойових мистецтв свідчить захоплення їхньою естетикою такого знаного кіномитця, як К. Тарантіно. Режисер не раз говорив про своє захоплення творчістю гонконгівського і американського кінематографіста Дж. Ву, автора всесвітньо відомих бойовиків у жанрі кунг-фу.

Коли К. Тарантіно навіть звинуватили на пресконференції в Канні у плагиаті гонконгівської стрічки Р. Лана «Місто у вогні», він відповів: «Так, це потрясаючий фільм. У мене є постер на стіні. Я приймаю це. Якщо ви думаєте, що я повторюю сюжет, хай буде так» (Доусон, 1999, с. 122).

Промовисті відсилали до гонконгівських бойовиків розкидані по багатьох фільмах К. Тарантіно. Згадаймо лише «Убити Білла», де героїня Уми Турман з'являється на поєдинок у жовтому комбінезоні, в якому глядачі звикли бачити Брюса Лі. Та і сам поєдинок вибудований за всіма правилами фільмів кунг-фу.

Не менш промовистий зв'язок із фільмами бойових мистецтв простежується у стрічках Ж.-К. ван Дама, С. Сталлоне та інших, що свідчить про зростаючу популярність фільмів бойових мистецтв.

Про значний художній потенціал жанру свідчить і звернення до фільмів бойових мистецтв, зокрема В. Карвая, який у своїй стрічці «Великий майстер» повною мірою розкрив художні можливості фільмів кунг-фу.

Фільми бойових мистецтв, утверджуючи високі моральні принципи, разом з тим збагатили кіномову, наповнюючи її новаторськими пластичними рішеннями і прийомами.

Висновки. У статті розглянуто еволюцію різновиду екшену – фільм бойових мистецтв. Досліджено пластичні аспекти цього явища, особливості драматургічної побудови сюжету в цих фільмах. Наголошено, що головні герої в цих фільмах переважно наділені непересічними фізичними даними в поєднанні з високими моральними якостями, свою вправність у бойових мистецтвах вони демонструють заради встановлення справедливості. Персонажі цих фільмів відчутніше наближаються до легендарних постатей китайської міфології та фольклору, надаючи їх риси сучасників.

Увагу зосереджено на екранних постатях тих митців, чия творчість стала найбільш повним виявленням естетичних та етичних принципів цього напрямку. Розкрито феномен популярності фільмів жанру бойових мистецтв, який полягає у виході за суто розважальні межі, наповненні екранного дійства більш значущими і вагомими смислами.

Доведено, що фільми бойових мистецтв збагатили кіномову світового кінематографа, вплинули на творчість таких митців, як К. Тарантіно, С. Сталлоне, Ж.-К. ван Дам та ін.

Джерела та література

- Bordwell, D. (2009). *Another Show Production: Anamorphic Adventures in Hong Kong*. October 2009. URL: <https://www.davidbordwell.net/essays/shaw.php> [in English].
- Chrysostomou, G. (11 February 2021). *10 Fight Sequences In Action Films That Were Influenced By Jackie Chan*. Screen Rant. URL: <https://screenrant.com/jackie-chan-influenced-fight-sequences-choreography-john-wick-the-matrix> [in English].
- CNN's Talk Asia in Hong Kong (24 September 2008). *Interview with Jet Li*. URL: <https://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/01/08/talkasia.jetli/index.html> [in English].
- Stein, J. (June 14, 1999). *Bruce Lee: With nothing but his hands, feet and a lot of attitude, he turned the little guy into a tough guy*. The Time 100. New York. URL: <https://web.archive.org/web/20100605174143/http://205.188.238.181/time/time100/heroes/profile/lee01.html> [in English].
- Lee, M. (8 January 2013). *The Grandmaster*. Variety. URL: <https://variety.com/2013/film/reviews/the-grandmaster-1117948960> [in English].
- Norris, Ch. (1988). *The Secret of Inner Strength: My Story*. Chuc Norris, Joe Hyams. 1st. Boston: Little, Brown and Co. P.6. ISBN0 316-61191-3.
- Teo, S. (1997). *Hong Kong Cinema: The Extra Dimensions*. London British Film Institut.
- Доусон, Д. (1999). *Тарантіно*. М.: Вагриус. С. 270.

References

- Bordwell, D. (2009). *Another Show Production: Anamorphic Adventures in Hong Kong*. October 2009. URL: <https://www.davidbordwell.net/essays/shaw.php> [in English].
- Chrysostomou, G. (11 February 2021). *10 Fight Sequences In Action Films That Were Influenced By Jackie Chan*. Screen Rant. URL: <https://screenrant.com/jackie-chan-influenced-fight-sequences-choreography-john-wick-the-matrix> [in English].

- CNN's Talk Asia in Hong Kong (24 September 2008). *Interview with Jet Li*. URL: <https://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/01/08/talkasia.jetli/index.html> [in English].
- Stein, J. (June 14, 1999). *Bruce Lee: With nothing but his hands, feet and a lot of attitude, he turned the little guy into a tough guy*. The Time 100. New York. URL: <https://web.archive.org/web/20100605174143/http://205.188.238.181/time/time100/heroes/profile/lee01.html> [in English].
- Lee, M. (8 January 2013). *The Grandmaster*. Variety. URL: <https://variety.com/2013/film/reviews/the-grandmaster-1117948960> [in English]
- Norris, Ch. (1988). *The Secret of Inner Strength: My Story*. Chuc Norris, Joe Hyams. 1st. Boston: Little, Brown and Co. P.6. ISBN 0 316-61191-3.
- Teo, S. (1997). *Hong Kong Cinema: The Extra Dimensions*. London British Film Institut.
- Douson, D. (1999). *Tarantino*. M.: Vahrius. S. 270.

Tsziven Chzhan

The phenomenon of martial arts films in Chinese cinema. Traditions, style, leading artists

Abstract. The article analyzes the phenomenon of martial arts films, which today have gone beyond regional boundaries and became popular all over the world. Attention is focused on the work of well-known film artists, who often combine the functions of directors, screenwriters, and actors, whose artistic talent is combined with high sports qualities.

It articulates the departure of kungfu films from the form of a purely entertaining spectacle, and the enrichment of their cinematic language with new visual means.

Keywords: martial arts movies, kungfu, plan-episode, screen art, montage beat, Wong Karwai.